

ایمن کامل شبن افسانوی کردارن ہند نفیائی مطالعه

(کیمیہ ہن منفرد افسانہ ہند حوالہ)

ہلال احمد جام

تئیخیص:

نفیات چھ انسان ہنزہ، جذباتی تے روحانی حالو ہند آئے۔ متح مقاس مژر یبیہ ایمن کامل سند ہن کیمیہ منتخب افسانہ مژر پیش کرنے آمتین کردارن ہند شعوری ادراگ سام پینے۔ متنی یبیہ مختلف نفیائی کیفیشن تے حالتن ہند حوالہ دھپر و چھپ کو شش کرنے زیم کردار کتھ پاٹھ چھ نفیائی سطح پیٹھ پن پان پیش کران۔

کلیدی الفاظ: اڈ، ایگو، سپرا گو، ایڈ پس کمپلیکس، ایکٹر اکمپلیکس، طفلی جنسیات، اجتماعی لاشور، آرکی ٹایپ، احساس کمتری بیتر۔

تعارف:

ایمن کامل چھ کا شریاد بک جپس ہشار شاعر، قلم کار، نقاد تے افسانہ زگار۔ کامل اوں گوڈ ٹھاٹ عربی کران تے پتھر و ہمیہ صدی ہندس شیکس ڈبلس مژر کا شریس افسانہ کن۔ یہ نزگوڈ ڈج تے واحد افسانہ سو مبرن چھے ”کتھ مژر کتھ“ یوسے 1966 شائع سپز۔ امہ علاوہ چھ کا ملکی کیمیہ افسانہ یم نہ مخصوص سو مبرن ہن شرکلے مژر شائع سپدی یعنی مژر ظاہر باطن، ہرد داو تے گاہے گند ریتھ شامل چھ۔ کامل یو دوے کا شری شاعری ہند لالہ زارک گلالہ چھ اما پڑھا شاعری مقابلہ نڑک دامنے ڑھو رآس نے کن دن کا شریس ناولس (گٹھہ مژر گاش) تے افسانہ (کتھ مژر کتھ افسانہ سو مبرن) تھنھے رنگ۔ صوفی غلام محمد، نادم، لوں تے اختر ہو ہن

پونختہ کارکاسب ہم عصر افسانہ نگارن ہندس کاروانس مژر ڈن نشلیکھنے کے تخلیقی تہ طلبکنکی منفردیت کرنے پنہ فنی بجڑک باس۔

ایمن کا ملننیں افسانہ ہند کینواس چھ واریہن موضوعاتن ہند احاطہ کران۔ یکم افسانہ پیتھ سیاہی، سماجی، اقتصادی، معاشرتی موضوعاتن پنہ کو چھ مژر جائے ڈھ چھ تہ چھ یعنی افسانہ ہند ہن کردارن ہئز منفرد نفاسانی حال چال تہ دپ مان۔ یو دوے نفیا ٹگ علم پتھ کالہ پڑھ انسان ہند ڈچپی ہند اکھ خاص بحث رو دمٹ چھ ووں گو ڈوہمہ صدی مژر لاب ام علم فراید تہ یونگ سندو تصوراتو تہ نظریاتو ستر (اڈ، ایگو، سپراپکو، ایڈ پس کمپلیکس، ابلکٹر اکمپلیکس، طفی جنسیات، اجتماعی لاشور، آرکی ٹائپ، احساس مکتری، احساس برتری، علامت بیتیر) اکھو وو تھ واشرتی پچن پیو وامیک اثر عالمی ادب پڑھ۔

نفیا ٹگ تعریف چھ انسان ہند ہن اندر ملنیں حالاتن، ذہنی و آری داتن تہ ہندس نہر مس گد رنس پن موضع بناؤں ستر ستر ہند ہن شعوری تہ لاشوری اضطرابن ہند تہ عکس۔ دراصل یہ تہ تاریف ابتدائی ایامن مژرنفیا ٹس کرنے آپ تم ساری اسراء کس محدود معنی لیں تام گنڈتھ۔ اون ز کیثڑو ووں نفیا ٹس چھ انسان ہند رو حک مطالعہ تہ کیثڑو ووں یہ چھ انسانی دبما گل تہ کیثڑو وانسانی کردارک علم۔ ووں گو ڈپ مطالعہ ڈھیلی ڈھیس تامے محدود تہ ام ہیوک نہ کاٹھ حقی تہ دوز بوت پیش کر تھ۔ اصل اوس یہ ڈیکارٹ سند سہ تجربی نفیا ٹگ (Experimental Psychology) تصور تیکر بر فہر پتھ فرایدیں تہ یونگس نفیا ٹس کہن نوہن تصوراتن گوڈ سکناوں مژر و تھ ہموار کر۔ نفیا ٹگ تاریف کران چھ ویلم جیمز (William James) ونان ز:

" Psychology is the science of Mental Life,
both of its phenomena and of their conditions.
The phenomena or such thing, as we call

feelings, desires, cognitions, reasonings
decisions and the like."

غرض نفسیاتکس علمس مژر چھُر دېنڑا تھ، ووتحن بھن، احساسات، جذبات، خیالات تے ڦلن
تھ پیچے تهند ہن اندر مبن کیفیتون یعنی سارے مسائلین ہند جائپ ساپنی نقطے نظر ستر کرنے یوان۔ اتھ علمس
مژر چھُر کردار مركزی حیثیت دیکھ تے نہ ہن ڈھنی کیفیتون تے جسمانی حرکات و سکناتن ہنر سام تھ مشخص۔ مثلن
اہمیس کردار پسندی غم، خوشی، پریشانی، کامیابی، ناکامی، خاہشان، فاصلن، احسان تے جذباتن پیتر چھُر پڑ
گھرآبی سان مطالعہ سپان۔ یہ مطالعہ چھُر وار یہو طریقو کرنے یوان یعنی مژر تحقیقیک طریقہ
مشاهدک طریقہ (Observation Method)، تجربک (Research Method)، طریقہ (Experimental Method)، امتحانی طریقہ (Test Method)، تواریخی طریقہ
(Historical Method) پیتر قابل ذکر چھُر۔

پر گتھ ونس مژر چھُنے کا نہہ هرج ز کاملین بن افسانن مژر پیش گردی متنب کردارن ہند گھم مراحتہ
نفسیات چھُر کا شر۔ کاملن افسانے پر گتھ چھُر زندگی ہند پڑ گتھ کا نہہ روح خاص پاٹھو زندگی ہند حوالہ کھری لد
مسلسل، امیگ سون مشارد، امیگ تھزر ووگنیار، امیگ سیائی، سماجی تھ اقتصادی استعمال پیتر نون۔ زندگی
نبیست اوں کامل اکھو سمع تے سنجید انسان تیج ز منته تے نہ ہن افسان ہند کردار چھُر۔ کاملن سارو ہے
کھوتہ یو ڈ وصف اوں زیسہ اوں کردارن ہند ہن ذہن اندر دا خل گوہ ھتھ چھندی تم راز تر او ان یئمہ
با پتھ تم افسانے تخلیق سپدک۔ یہند ہن افسان ہند کردار چھُر دوکھ دا غمگین، پریشان تے سماجکو ستاؤ مت۔ یعنی
کردار چھُر خالص کا شر کتے امہ ستر چھُنیں افسانن مژر تھ و تک کا شر سماج تھندیب، مذہب تے امچ مختلف
قدر مُشخص۔ یعنی افسان ہند ہن کردارن مژر چھُر دا ستر معصو میت، بڈن ہنر لاجاریہ تھ مجوریہ، زنان
ہند ناز تھ نکھر پیتر نظر۔ کاملین یعنی وصن گن یو دوے نظر پھر ویتھ کتھ چھُنے کا نہہ انکار زادہب

چھوئکس عام انسان پسندی پاٹھو پنیس سماجس مژر لسان بسان تھے چھو ضروری کھا زی پی گڑھ امہ سما جکھ
فکری نظام سترا متأثر۔ اکھ جسپہ ہمارتے قابل ادیب چھنپہ زانہہ تھے سما جکو یونسیائی مسلون شہ اخراج
ہبکان کرتھ۔ گنجتے زمانکین معاشرتی، تمدنی، اخلاقی تھے مذہبی حالاتن ہند آنے چھو تھے زمانس مژر لیکھنے
آمٹ ادب تھے کاملن افسانے چھو تیندیس دور حوالہ زندگی پسندی مختلف پاسہ بر فہمہ کن انان ییمیک
ثبوت افسانے نگار پسندی افسانے چھ۔ افسانہ نگار چھنپہ پنیز زمانکو سیاسی، سماجی تھے اخلاقی قدر و نشہ لوب
رو دمٹتے او کن چھو پنیز افسانہ مجموع چھ ”گوڈ کوچھ“ مژر لیکھان:

”میاں یم افسانے چھ میہ زیوان تھے ہے وردارتہ کھڑی لد سیاسی تھے سماجی

اندی پس اندر لسان بسان چھس، یمیک اثر چھ لازم من تھندہن پلاٹن تھے کردارن

پٹھ تھے پیوان۔ مگر میہ چھ باسان ییے چھ پہنڑ بُخوصیت تھے۔ تھے ییے کھ چھ

یمن باقی افسانہ نگار نشہ بیوان بد ول تھے کڈان“ ۲

کاملن رچھ پنیز زمانچے قدر پنیس و چھس سترا۔ موضوعی اعتبار چھ کاملن افسانہ رنگارنگ یمن مژر
بے شوٹکو پاٹھو گامی کو شہری مظہر نامہ دید مان چھ۔ واقعہ اس تون لوکتھ کھوتھے لوگ کاملن چھ تخلیقی زو دی تھ
تمن مژر حرکت اُن ہڑتے پرن دول چھ امکس آولنس مژر گکتے۔ کاملن دیڑ کردارن ہندہن نسیائی
کھڑن تھے کشمکشن زو۔ آنے، کوکر جنگ، نو وناون، پینڈ پردن، جہنمی، لاگ، پوت کل تھے پچھ پتیر
چھ اچھ بہترین مثالے۔

”آنے، افسانگ مرکزی کردار و انسہ شیڈھ ووستہ غفور نے زندگی اُس دنیکیو غمودتھ حارثا تو بیہ
حرکت بناؤ مہ۔ لس اوس زندگی ہند معنی مطلبے رو و مٹ۔ او کن اوس اُم کسندیس چھس پٹھ ہرو زبوم پشان۔
یمیک اثر اُم کسندی ز ڈاٹھ وھابن تھے غولامن تھے محسوس کوڑ۔ آہنڑ دو کچھ ہڑ، بے معنی تھے بے حرکت زندگی
چھے تمہِ وزیر تھک، پُر سکون تھے خوشحال بناں ییلہ اُمس لبہ ہندی آنے مژری گل رنگ ساز نہ آشیہ نیہ کا نہ

ستِ عشق چھ گوہاں۔ یہ عشق چھ اہنگس بے حرکت وجودس تڑھ حرارت بخشنان ز سہ چھ بیجے اکہ پھر جو انی ہند ک جذبات محسوس کرتھ اتھ مژر پپر گوہاں۔ افسانہ پران پران چھ قاری تجسس تے تلاشس مژر روزان ز ووستہ غفور روز یادو ہے اُنے اندری زیبہ کانہ ڈھنھن پن من رژوناداں نے تے ووستہ غفور کوس تد بیرورتا و پن یہ خوبصورت دنیا زندھا ونے خاطر۔

ووستہ غفورین خوابن چھ تمہ ساتھ ٹن گوہاں بیلہ نہ سہ ڈالاں پٹھ نیبہ کانہ ڈھان چھ۔ ووستہ غفور نے شخصیت چھے تھے پاٹھ پھر تھ ٹن گوہاں یتھ پاٹھراں لبہ پٹھ دسک پٹھ گومت آسہا۔ کاملن چھ یتھ انسان مژر تھمن انسان ہئز نفیسات گا شرا وہیم اکہ نتھ بیجے طریقہ عشق تھ حسن پرست اس تھ تے سماجی بندش مژر قادچھ۔ تھر ہو کردار چھ پن جذباتن ہئز قبر پانس مژرے دفنانو تھ زندگی ہنگس ریشم پس کھر کرنس مژر آور ڈھ۔

اُنے اوں ووستہ غفور نے پہچان واپس اُنہے خاطر اکھ میدیم۔ ووستہ غفور ہندس شخصیتیں مژر چھ یونگ سند (Shadow) آرکی ٹایپ۔ تھندس لاشعورس مژر یم دیکھ خواہشہ آسان چھے، زیبہ کانہ پٹھ نظر پینہ ستر چھ ہند کیم Repressed Ideas لاشعور پٹھ شعوری سطحس کن مُنتقل گوہاں تے یتھ پاٹھ چھ سپدان یہ شد شخصیت ID بر فہمہ گن نو دار۔ یہ جنسی ضرورت پور کرنس مژر چھ تس سماجی بند شہ ٹھر۔ لبہ پٹھ اویزان اُنہے چھ نکھیت EGO یں ووستہ غفورین خواہشن تسلیم چھ دوان۔ یہ افسانہ چھ اکھرومی افسانہ یتھ مژر جذباتن تھ خواہشاتن ہند میل چھ۔

خاند پتھے چھے اکس زندہ تینہن شر بنستی پڑن تھ۔ امہ ستر چھے سوا کھملہ تے سایہ دار بول۔ امین کاملنہن افسانہ مژر چھ یتھ ہو کر مسلہ تے زنان ہئزن ای دو اجی زندگی، تھر بے بی تھ لاجاری ہو کر موضوع۔ ”پوت کل“، چھ امین کامل سند امی قبیلک افسانہ تیج مرکزی کردار راجہ چھے۔ تیز زندگی اس تھندہن و ارک وہن تے مالنہن ہنگس فسادس مژر دو کھ ہٹھ تے رنجید سپر ہٹکیا ز امس اوسکھ نہ نوں (۹)

وَرِين زانہہ تے مالس مجھ سماکھنے دیتھت تے پڑھ اوس س شرنہ آسگ آمہ تاو۔ مالین گوڑھنے موکھ چھنے سو راتھ کتھے مالین گن وکھلو نیران۔ پتنس گامس مژر قدم تراونے چھس پن خوبصورت لوکارتے حسین یاد تاڑ گوڑھان یمن مژرسو پیپہ اکہ پھر رُون پچھریڑھان یہ زان بند ووذر بظاہر ملکن چھ۔ ٹھند سورے گام اوں بد لیومت تے مشکلنے چھس پنہ مالنیک کوچھ ونہ یوان۔ اخس چھس ہنی کشمکش حاوی سپدان تیگ کنی ماننیں سماکھنے بغایر یہ آش تے امید پیچھ پوت کھور کھنے یان زیمہ لٹھ ما زپیس پچ تکلیا ز تھند خاندار اوں امہ راؤ ٹھتے گستام پیرس گومت۔

آنہ تھ پچھ دوشونی انسانن ہندن مرکزی کردارن پچھنے پنہ زندگی مژر سپدان واجہہ حرکت عستو تسلکن میلان تے یم چھ واپس ٹھنڈھن فسیائی کھریس مژر پنہ یوان پتنس یم گوڈا سر۔

”پچھ“ افسانے پچھا اکس جوان کو موغلہ اندھر وومنہ آمٹ۔ پچھنس دوران اس سوا کھ تحریک یافتہ رُن بنپڑھ تھ تگ اس پنچو گرا کھ دون ڈران مژر تقسیم کری مقت۔ اکھسہ دوزیس تھ خارات اچھ تلئے دوان اوں، یہ دوزاویس موغلہ ہنزون نظرن مژر سیو دتھ شریف۔ بیا کھ دوزاویس سہ یس تھ د رنظر ترا و تھتھے کتھ ژوہ پڑھتھ خارات اوں دوان۔ امہ عستو اوں موغلہ اندھر مامان زند گوڑھان۔ سو اس ووذر یمن چیز ہنزرا دی بنپڑھ تکلیا ز یم آسے موغلہ ہنزون نفسانی خاہشون و تشن دوان:

”انسان ییلہ کاٹھہ دا پھر کھر کتھ تے پھر دین پیپہ تھ پچھنے پتو لاکن یا تھ سہ دواتا شیر پے کران نتھ پچھس سہ تمیک تیو تحا ا دی سپدان زیتمہ و راؤ نے پچھس بتھ شر پان تھ پچھس قبض کھلان۔ موغلہ تھ اوں اکہ حسابے یی گوومت ۳

موغلہ اوں ڈاکٹر اشرف اتھو گجھ مژر گو نڈمٹ تیگ عستو اہندھر اندھر م شیطانن کا ڈلوب۔ موغل اس مالکہ تھ مگر۔ ڈاکٹر سندر زبانہ موغلہ ہند خارات رٹھے وزاکش پیچ جملہ ”کہے اد دتھ نے ڈھنے کا نسہ نلکن آب“ یو ز تھ اوں موغلہ امیس مژر کیثنا م پانیار لبھنے یوان۔ یہ اوں تھ مژر جو ان جنسیا تکس جوش

وُلشِ دوان تے سو اس پوت پھیر تھیزِ هان زِ سو گزار ہاڈا کمِ اشرف مستی پر تشریف مثر۔ موغلہ اوس باسان زِ ڈاکٹر اشرف چھ مجھتی تھے لس چھ تھند وجود ک پورا احساس۔ ڈاکٹر اشرف اوس نے تھے کیونہ پر سہ موغلہ ہیز نظرن مژا اوس۔ ڈاکٹر اشرف سُنْدِ نفسیات اس لالجی یقہ مژسہ تمام انسانی اقدارن پھیش دیتھ جائیز ناجائز طریقہ مژر دولت جمع کر لیزِ هان اوس۔ ڈاکٹر اشرف چھ مچھ زبانی مسٹر مغلہ آماد کر تھے سُند خوبصورت تھے صحبت مند بچہ، بچن ہندس قومی دوہس پڑھ پار کہ مژرا و اتنا وان۔ پیتھ سہ پر بچہ ہا و تھے ترہن ساسن روپین ہند اعام وصول کران چھ تھے مغلہ محض پانہ روپین نوٹ دوان چھ۔

افسانہ نگار یو جملو مسٹر افسانہ شروع کران ”پر زمانہ چھ پذائی پیچھے تھے موگر“۔ و چھوئے حقیقی پیچھے تھے موگر چھ ڈاکٹر اشرف یسٹِ نفسیات تھے اندرؤں سما جکیں تمام انسانی اقدارن پھیش دیتھ پن اصلی حقیقہ اُخ رس چھ ہاوان۔ اُمس ہیکیو اُسر Professional پیچھے و تھے۔ پر چھ د روے انسان لیں اندر اکھ دنیا چھ تھے نمبر چھ بیا کھ کھڑا کر تھ۔

”کوکر جنگ“ افسانہ ک صورت حال چھ کاشرِ نفسیات گ اُنہے خاص پاٹھر زنان ہندِ نفسیات حوالہ۔ جانہ ہشتہ شاہماں ہندی ڈسی چھ پورا پٹھر اکہ کمتر تھے کم نظر کاشرِ شہری زناہ ہیز نفسیات گا شراوہ آہ۔ بظاہر چھ پر اکھ لوگٹ موگٹ پورا ز الواقع وول گو دکھن دیڑا تھ پن تخلیقی ہونر تھے زبان پیغمہ مسٹر پر واقع اکھ کامیاب افسانہ چھ۔

وقتیہ نزاکت ہند خیال تھا و تھ چھ اُخ رس یتھ کتھ پڑھ سپدان زِ امین کامل ہند بن افسانہ مژر چھ تم ساری عناصر موجود یم تھند بن افسانہ روزہ تھ بخشان چھ۔ کامن بھر عالم لکن ہند ک دوکھ دا در تھ من وولن افسانوی جامع۔ بقولہ رتن لال شانت:

”بہر حال امین کامل ہند بن افسانہ ہند سفر زیر نظر تھا و تھ چھ پر ماں

پہان زیکے لیو کھن افسانہ مگر پر لیو کھن سہ چھ معنے چھ سیتگ اہند شعور ہاوان۔

چې لیوکن ته اوں شوو دس کاشتیرس ماحولس ته معاشرس، ذہنس ته ذہنیس مژن ٹا کارې۔
 یُس ذہنی تنظر زون ٿئھر دڙن زبان، په چھنے کا نہہ معمولی گتھ، ۵
 گلہم پا ٹھر چھ کا ملنن افسان مژن کردار ہند نفسيات، جہنند اندر وون کو بیرون یتھ وو تلان یئيمه
 ستر اسہ یئيمه کتھ ہند شدید احساس چھ ز افسانه زگار چھ پنس سما جس حواله ڇارنه آمتبن کردار ہند
 مگمل نفسياتي ره په برو فهه گن انان ته پرن والس پپڑھ آختھ روں سوال کھڑا کران۔
 ماحصل:

یتھ پا ٹھر آ ويتح مقايس مژن نفسيات که حواله اکھ مختصر تعزف پيش کرنے۔ ستي آچ په ڈھنخ کوشش
 کرنے زا مين کامل عين افسان ہند کردار کمن کھر لد سياسي، سماجي تئنفسياتي کھر ہن چھ زوان ته
 یم کتھ پا ٹھر چھ مختلف نفسياتي کيفيون ہنز باو تھ لبان۔

حواله:

James William, The Principles of

Psychology, Vol.1, Dover Publications Inc.,

1950, p.1

- ۱- امپن کامل، کتھ مژن کتھ، ۱۹۲۶، کي گيش پرنگ پر لیں جالندھر، ص ۷
- ۲- امپن کامل، کتھ مژن کتھ، ۱۹۲۶، کي گيش پرنگ پر لیں جالندھر، ص ۷
- ۳- شيراز (خصوصي شمار) امپن کامل نمبر، جوں ايند کشمیر اکيلد يي آف آرت، گلھر
 ايند لينگو ٻجھ سر پنگر، ۲۰۱۰،